

בירור המציאות:

הר החרמון, הן החלק הישראלי והן החלק הסורי הם חלק מ"עבר הירדן" שנכבש על ידי משה רבינו, דין עבר הירדן כדין ארץ ישראל לגבי רוב הדינים.

גבולות עבר הירדן מפורשות בתורה (דברים ג ח) "מנחל ארנון עד הר חרמון". נחל ארנון הוא גבולו הדרומי (מיקומו בצדו המזרחי של ים המלח מול עין גדי) והר חרמון הוא גבולו הצפוני. את החרמון נחלו חצי שבט מנשה, כפי שכתוב בספר דברי הימים (א ה כג): 'ובני חצי שבט מנשה ישבו בארץ מבשן עד־בעל חרמון ושניר והר־חרמון המה רבו'.

אין ספק בזיהוי החרמון. לא ברור עד היכן נחשב החרמון שנכבש על ידי משה (שכן החרמון הוא צידו הדרומי של רכס ההרים הנקרא "מול הלבנון"). אך החרמון הסורי, שהוא חלקו הדרומי של הר מול הלבנון, ללא ספק הינו בכלל השטח שנכבש ונתקדש.

יש לציין כי כל אזור החייץ שבין שתי הגבולות שנכבש שוב, כנראה איננו בכלל הגולן שהתקדש בקדושה שניה, והוא מחוץ לתחום עולי בבל, ודינו כדין החרמון.

בירור ההלכה:

עם חורבן בית ראשון וגלות בבל, בטלה קדושת הארץ. שבי הגולה החזיקו וקידשו רק חלק מארץ ישראל. חלק זה מכונה "כיבוש עולי בבל". החלקים שאותן לא קדשו שוב עולי בבל, נקראים "כיבוש עולי מצרים", ואף הם חייב במצוות התלויות בארץ, אך בכמה פרטים דינם קל יותר (ואין המקום להאריך בכך).

גם בעבר הירדן המזרחי, יש מקומות שהוחזקו על ידי עולי בבל, ויש מקומות שהם רק מכיבוש עולי מצרים בלבד. ב"ברייתא דתחומין" שמופיעה בתוספתא, בספרי, ובירושלמי שביעית, נאמרו גבולות עולי בבל הן בארץ ישראל והן בעבר הירדן, וצוינו שם חבלי ארץ וערים ידועות ומפורסמות בעבר הירדן, כדוגמת הטרכון (דרום סוריה) והעיר חשבון.

לגבי החרמון, אפילו זה הישראלי הקרוב יחסית לבניאס, הוא מחוץ לתחום שכבשו עולי בבל. בניאס היא תרנגולא דקסריון, שהיא גבול עולי בבל בצפון-מזרח. והר החרמון שמתחיל מעליו, וכל שכן החרמון הסורי המרוחק יותר לצפון, הוא בכלל המקומות שכבשו עולי מצרים ולא החזיקו בהם עולי בבל בעבר הירדן.

הנידון ההלכתי על מקום זה, זהה לנושא ההלכתי שדנו בו פוסקי הדור האחרון לגבי אזורים שונים כמו צפון הגולן; החוף המערבי של הגליל מנהריה וצפונה; חבל עזה עד לפני ההתנתקות (ואולי גם היום, במקום שיישאר נוכחות יהודית באופן קבוע, אם יהיו בו ישובים חדשים, כמו נצרים וכפר דרום ועוד).

[רצועת עזה היא מהמקומות שכבשו עולי מצרים ולא החזיקו עולי בבל, לדעת תוס' והראשונים בתחילת מס' גיטין. אך לדעת הרמב"ם בריש הלכות תרומות מאשקלון ולדרום לא החזיקו אף עולי מצרים].

במקומות אלו יש לנהוג תרומות ומעשרות ושביעית על פי הכללים שנזכרו במשנה לגבי מקומות אלו, ולפי הוראות הפוסקים.

לגבי הכיבוש של צבא יהודי שאינו שומר תורה ומצוות, במקומות בהם יש כיבוש מוחלט ושליטה מלאה. יש לדון האם מקומות אלו מתקדשים, ואפשר שנחשבים ככיבוש ממש, ולא רק כחזקה במה שחזרו שבי הגולה ולהחזיק, ואף במקומות שלא החזיקו עולי בבל.

נידון זה לא הזכר בפוסקים הקדומים, היות והשאלה לא הייתה נוגעת למעשה, מאז חורבן בית המקדש שלא היה כל כיבוש יהודי בארץ ישראל. והתחדש רק בדור האחרון. אמנם למעשה לא ראינו למי מגדולי ישראל שחששו שיש לכיבוש זה דינים של קדושת ארץ ישראל.

מעיון בסוגיא, אף שפעולות השלטון והצבא הם נגד התורה ומקיימיה, מכל מקום סוף סוף יש כאן כיבוש יהודי. ולא מצאנו בראשונים תנאי שהכיבוש יהיה ע"י שלטון של שומרי תורה. ואף ינאי המלך שהיה צדוקי, כבש בעבר הירדן ובא"י, וחלקים אלו נכללים בקדושת עולי בבל, כמצויין בברייתת התחומין. וראה כסף משנה (שמיטה פרק ד הלכה כח).

אלא שדעת הרמב"ם (תרומות פרק א הלכה א-ג) והתוספות (ב"ב דף צ: ד"ה כך), שלא מועיל כיבוש לקידוש הארץ, בלי הסכמת בית דין הגדול. ולא מצאנו בראשונים מי שחולק על כך. וא"כ היות וכיום אין לנו סנהדרין ע"מ להחיל קדושה במקומות שנכבשו כיום, ממילא אינם בכלל קדושה שניה. אלא בקדושת עולי מצרים בלבד.

מכל מקום החזון איש (שביעית ס"ג סקי"ט; אגרות חזו"א, חלק א, מכתב קעה) פוסק להלכה, שגם במקומות שלא קידשו עולי בבל, אלא עולי מצרים בלבד, מקיימים בהם מצוות ישוב ארץ ישראל.

אלא שלשיטת הרבה הראשונים אין לתושב א"י לצאת ולגור במקום שלא החזיקו עולי בבל. ויש הסבורים שכך ההלכה אף לגבי יציאה שלא בקביעות. ויש כהנים שמחמירים יותר בענין זה.